

CARTA DE PRIVILEGIS DE JULI II ALS CONFRARES DE LA MERCÈ (1505)

Tenia el propòsit que la meva contribució a aquest homenatge fos un estudi sobre el *Spill de la vida religiosa* (Barcelona, Rosenbach, 1515), ja que per un oblit absurd vaig deixar de parlar-ne a l'article *Notas sobre los libros de lectura espiritual en Barcelona entre 1500 y 1530*¹. Reimprès a València l'any 1529, és una de les obres místiques més dignes d'atenció que corrien per Barcelona quan Sant Ignasi de Loyola hi féu estada. Fou traduït més tard al castellà amb el nom de *El Deseoso*² i tingué divulgació a Europa en moltes versions a altres llengües³. No em decideixo a creure que la seva allegoria sigui d'influència del *Blanquerna* de Ramon Llull, però encara que ho concedíssim, el contingut i la intenció són diferents essencialment⁴ i semblen del Renaixement.

Reconec que no és per a mi el tema, i m'he d'accontentar amb proposar-lo a gent més entesa. Però interessat pel problema de la vida religiosa a Catalunya en els segles xv i xvi, i en especial a la nostra ciutat, on Sant Ignasi trobà un ambient espiritual tan acollidor i comprensiu, tractaré d'un punt que pot relacionar-se

¹ *Commentarii Ignatiani 1556-1956* (Roma 1956), 317-327.

² R. MIQUEL I PLANAS, *Bibliofilia* (Barcelona), I (1911-1914), 293-298, II (1915-1920), 286, 471-473.

³ NICOLÁS ANTONIO, *Bibliotheca Hispana Nova* (Madrid 1783-1788), II, 333; F. TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes* (Barcelona 1836), 698.

⁴ La menció de la paraula *atajo* (*camí breu en nostre vulgar*) a la nota explicativa al final del llibre em sembla que, o bé significa que derivava d'una obra castellana que tingués aquest títol, o que el mot era conegut del públic per altres tractats que fossin així anomenats. Això em feia pensar en el *Brevissimo atajo e arte de amar a Dios, con otro arte de contemplar* (Barcelona, Amorós, 1513, o 1518, o 1523 ?; «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya» 6 [1923] 410). S'hi diu que l'anònim autor seguirà la *via mística*, afegint «esta via, aunque tenga muchos atajos...» Com si de *via* anés l'autor a parar a *atajo*, perquè el terme fos ja sovint emprat en altres breus tractats sobre la perfecció espiritual que els devots coneixien.

amb ell. Un punt sobre la difusió de les butlles d'indulgències que tant degueren influir els temes de la predicació i el to de la vida religiosa. No he de tocar el seu aspecte canònic ni la importància que tingueren com a pretext en les lluites de la reforma luterana. Les consideraré només com un dels ressorts de més forta eficàcia per a captar la devoció popular a la nostra terra al darrer quart del segle xv i primeres denes del següent. En un altre terreny ben diferent, l'econòmic, constituïren una mena d'impost voluntari que mobilitzà importants sumes de diner que és difícil d'estimar en conjunt, ja que només ens són conegudes les xifres dels tiratges que se'n feren a Montserrat⁵, però que expliquen tal vegada certs aspectes de les rivalitats entre algunes Ordres mendicants d'aquella època.

Els privilegis d'indulgència incunables i gòtics han estat sobretot estudiats bibliogràficament a Espanya⁶. No sé que hagin estat aplegades, amb excepció de la butlla de la Creuada, les dades que els illustrarien i que sobre llur concessió i publicació poden trobar-se en els documents pontificis, colleccions canòniques, dietaris i annals d'història local i de comunitats religioses. Menys freqüents són encara les notícies publicades que expliquen com era materialment duta a terme una campanya d'estampació i propaganda de les butlles⁷. Elles d'això no en parlen, com és natural. Callen també sempre el nom de l'estampador, i cal esbrinar-lo acudint a l'examen tipològic. Moltes vegades tampoc no porten data, o la duen imprecisa en arribar a les desenes, per tal de possibilitar llur ús alguns anys després del de la impressió. L'estudi tipogràfic no és sempre suficient a resoldre aquests petits problemes, i és necessari de recórrer a la història de les concessions pontificies o a les dades de publicació de les butlles quan les registra la historiografia.

Fóra sorprenent que callessin sobre les indulgències els lli-

⁵ A. M. ALBAREDA, *La imprenta de Montserrat (s. XV-XVI)*, «Analecta Montserratensia» 2 (Abadia de Montserrat 1919), 42.

⁶ K. HAEBLER, *Von spanischen Ablassdrucken des 15. Jahrhunderts* (Philobiblon, Wien 1934). J. RUBIÓ, *Una bula xilogràfica y cuatro incunables desconocidos, existentes en la Biblioteca de Cataluña* (BBC, 7 [1932], 5-24), *Noves butlles catalanes incunables* (BBC, 6 [1923] 5-23).

⁷ Cf. J. M.ª MADURELL MARIMÓN y J. RUBIÓ y BALAGUER, *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)* (Barcelona 1955), docs. 8 i 368 bis.

bres catalans de literatura religiosa contemporanis a l'època de llur major difusió. Confesso que no els he llegit amb el propòsit de recollir les al·lusions que hi puguin sorgir⁸. Per altra banda, els estralls del temps i la severitat inquisitorial del segle XVI han fet desaparèixer la majoria dels llibres de devoció popular que corrien a les mans de tothom. Sembla que podrien trobar-s'hi notícies que en il·luminarien molt l'actitud de les gents que, plenes de fe, prenién aquells sumaris de concessions de gràcies espirituals. Sempre que he hagut d'estudiar-los analíticament, com mers documents tipogràfics, he sentit que deixava de banda llur significat més transcendent i negligia la seva primera i veritable intenció. El document, ell tot sol, no és gaire més que un indicador. Cal cercar-hi la càrrega de sentit que tenia per als contemporanis. Quan, per insuficiència nostra, hem de limitar-nos a considerar-ne allò que en diríem la valor facial, hem de fer-ho sense tancar els ulls a la força espiritual que va tenir un dia. I la història és una conjugació de forces en la que sovint les humils i anònimes són les més transcendents.

L'interès que poden tenir les butlles d'indulgència per a valorar algunes d'aquestes forces espirituals, és encara major als anys del segle XVI pròxims a la gran crisi luterana. Val a dir que han estat encara poc estudiades les que són conegudes d'aquell temps a les terres catalanes, perquè l'interès dels bibliòfils i col·leccionistes l'ha polaritzat principalment el prestigi de la impremta incunable⁹.

A la col·lecció de la *Biblioteca de Catalunya*, tan rica en privilegis d'indulgències impresos del segle XV, en figura un entre els de la centúria següent de relatiu a l'Ordre de la Mercè, important tant pel format com per la seva decoració tipogràfica. Porta la signatura Bu 9 d'aquell fons. No sé pas que el cartell hagi estat publicat, i al seu estudi dedicaré aquest article.

L'Ordre de la Redempció de captius tenia antiga tradició en les estampacions de concessions d'indulgències. En coneixem se-

⁸ L'*Ordinarium Barcinonense* de 1569 (M. Aguiló, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid 1927, n.º 79, p. 48), porta la instrucció *De la Bulla que se ha de publicar en cada parrochia lo dia del dijous sanct*. Després de Trento les al·lusions sovintegen molt.

⁹ Aguiló, *Catálogo*, pp. 195-196, descriu unes butlles del segle XVI.

gons Haebler, de fetes a Barcelona¹⁰, i també a Saragossa. Del 1482 n'hi ha de Valladolid i del 1485-88 de Mallorca¹¹, per a l'època incunable. La carta de privilegi que vaig a descriure és estampada en lletra gòtica per una sola cara, en un gran foli de paper, a ratlla plena, amb orles. Les mides de l'original són de 370 × 240 mil·límetres incloent les orles. Una gran A bellament ornamentada (46 × 43 mm.) inicia el text. M'estic de descriure els gravats perquè ja es poden veure al facsimil reduït que acompanyo, però en donaré les mides: el Crucifix de la dreta mesura 65 × 52 mm. i la Verge de la Mercè, a la part inferior esquerra, 58 × 48 mm.

Dono a la fi el text del privilegi en la part en català, però no transcriu les fórmules litúrgiques d'absolució, que no solen variar gaire en aquests documents. És una publicació de les gràcies confirmades pel papa Juli II (1503-1513) a l'Ordre de la Redempció de captius i concedides al confreres de la Verge de la Mercè. L'almoïna prescrita és de 3 sous i mig de moneda jaquesa, o de 3 sous, 10 diners de la catalana. Segueix l'enumeració de les gràcies atorgades per Juli II i de les que, en temps anteriors, havien estat concedides pels pontífexs Sixte IV i Alexandre IV¹² i, resumint-les en un paràgraf, per Climent VI, Gregori XI, Martí V, Eugeni IV i Calixte III. A continuació, el Mestre general de l'Ordre fa participants els confreres i confrereses i llurs familiars difunts en els sufragis celebrats pels frares de la Redempció de captius. L'última clàusula abans de les d'absolució és la que fa participant en vida i en l'article de la mort a *Johaneta Sardina*

¹⁰ HAEBLER *Bibliografía ibérica del siglo XV* (La Haya-Leipzig 1903-1917), 102 (facsimil en VINDEL, *El arte tipográfico en España durante el siglo XV. Cataluña* [Madrid 1945], n.º 15). Haebler data la butlla l'any 1480 que és efectivament l'any que porta imprès, sense que hi hagi lloc en blanc per a afegir-hi unitats com es feia sovint. Tanmateix la concessió dels privilegis per Sixte IV, al·ludida en el text, és del 8 idus març de 1481 (B. de VARGAS, *Chronica sacri et militaris ordinis B. Mariae de Mercede* [Panormi 1619] II, 366-367; J. LINÁS, *Bullarium coelestis ac regalis Ordinis B. Mariae Virginis de Mercede* [Barcelona 1696] 104) i el text parla d'Innocenci VIII (1484-1492).

¹¹ HAEBLER, *Ablatdruckten* (Philobiblon, Wien 1934), 448. Adverteixo que hi barrejà les butlles de la Mercè amb les dels Trinitaris. La butlla de Mallorca, estampada per Calafat, no pot ésser de circa 1483 com diu Haebler a l'esmentat article, ni tampoc de 1480 ? com es llegeix al *Gesamtkatalog der Wiegendruckten* (GWK) (Leipzig 1925 i ss.), n.º 75 (Vindel li dona la data de 1480) perquè s'hi esmenta Innocenci VIII. Vaig datar-la (BBC, VI, 20) 1485-1490 ?, però ha d'ésser, el més tard, de 1488, data en què fou utilitzat el sumari existent a la *Biblioteca de Catalunya*.

¹² La butlla d'Alexandre IV en favor de les almoines a l'Ordre de la Mercè és del 5 nones maig de 1258 (VARGAS, *Chronica*, I, 91-92).

de les gràcies i indulgències enunciades. El nom (no visible en el facsímil) fou escrit a mà al blanc deixat a posta al formulari. El clouen les formes d'absolució en llatí i català. No hi havia cap signatura, com solen dur-les les butlles del segle xv. Només a la dreta hi ha el segell de la Mercè, gravat.

L'articulat fa esment, en primer terme, de les concessions del papa regnant Juli II i, després, de les de Sixte IX, que foren confirmades especialment per ell. Res no diu de les d'Alexandre VI de l'any 1493¹³. Les de Sixte IV de l'any 1481, abans alludides (nota 10), fixaven l'almoina de 3 sous i mig, mantinguda per Juli II al seu privilegi. D'aquest papa, dues concessions són esmentades al formulari que estic comentant. Són distingides per dos adverbis: *primerament confirma e de nou atorga* les gràcies donades a l'Ordre per sos predecessors; després *novament dona hi atorgua* als confreres de la Mercè que paguin l'almoina prescrita, els privilegis que el text detalla.

En efecte, hi ha dues butlles de Juli II referents a tals concessions, publicades al *Bullarium* de la Mercè. La primera, dels idus de febrer de 1503, confirma els privilegis a l'Ordre¹⁴. La segona, del 17 calendes de maig de 1505, torna a ratificar l'anterior, però en especial dóna moltes indulgències als confreres. Si eren casats, l'almoina era de 30 diners en ingressar i 7 diners a l'any de moneda jaquesa. Més avall, però, s'aclareix la prescripció: «Vel si iidem vel alii fideles prefati, eamdem Confraternitatem B. Mariae pro tempore ingredientis, in eorum ingressu tres solidos cum dimidio dictae monetae sive quadraginta duos denarios similes, sive aliam aequivalentem monetam, solvere maluerint, ad dictorum septem denariorum vel aliquam aliam solutionem ratione Confraternitatis huiusmodi faciendam, obligati de caetero non existant»¹⁵. Encara en 13 de les calendes de juny del mateix any 1505, el papa concedí al General de l'Ordre que pogués fixar la quantitat de l'almoina, que en temps de Climent VI era de dos florins d'Aragó¹⁶. En el privilegi al qual em refereixo, l'import ja he dit que és fixat en tres sous i mig o sa equivalència.

¹³ LINÁS, *Bullarium*, 110.

¹⁴ *Ibid.*, 114.

¹⁵ *Ibid.*, 115-116.

¹⁶ *Ibid.*, 118.

Aquestes relacions entre les concessions pontificies i el text ens serviran per a mirar de fixar la data d'estampació del privilegi. Cap no en conec de tan il·lustrat i de dimensions tan grans dins dels de la seva classe. Tal circumstància excita més el desig de saber de quin taller tipogràfic va sortir, i si bé la pregunta de si aquest era barceloní pot semblar filla d'una suspicàcia dilatòria i tirada pels cabells, crec que cal plantejar-la. Pels anys de les concessions de Juli II era General de l'Ordre (1492-1513) fra Jaume d'Urgell, home emprenedor que féu estampar llibres litúrgics per a l'Ordre. Ell degué fer també imprimir els privilegis novament atorgats pel Papa. No es va valdre sempre, però, de les tipografies barcelonines, ja que el *Breviarium* de 1503 manà que fos imprès a Venècia¹⁷. No se n'ha servat exemplar que jo sàpiga.

Per a dictaminar sobre el taller d'on sortí el privilegi cal recórrer als seus elements tipogràfics, i és sabut que per al segle XVI no disposem d'una guia com ho és el *Typenrepertorium* de Haebler per a l'època incunable. Tampoc no és ja tan característic com pogué ésser-ho a les primeres dècades de la història de la impremta, el lligam entre cada estampador i les seves lletreries, perquè aquestes cada vegada eren menys privatives d'un sol taller. Cal procedir per analogies només i és difícil de deduir-ne conclusions terminants, perquè al segle XVI, a Barcelona almenys, pel que sabem, els impressors s'associaven i se succeïen sovint, a un o a diferents tallers, i els que venien de França portarien material de la seva terra.

De tota manera, no pot ésser negat que als primers anys del segle XVI algunes imprentes continuaven emprant lletreries que ja apareixen en la centúria anterior. Sobretot, i és natural que fos així, quan un taller seguia en actuació¹⁸. Però també trobem, com en el privilegi dels confreres de la Mercè, tipus que no figuren als repertoris incunables perquè procedien de noves fundicions o de lletreries ventureres. Faré ràpidament l'estudi de les del privilegi.

¹⁷ MADURELL-RUBIÓ, *Documentos*, doc. 205.

¹⁸ Així vaig intentar posar-ho en relleu estudiant les lletreries del *Lunari de Granollachs de 1513* (*El Lunari de Bernat de Granollachs, edició de 1513. Reproducció facsímil ... precedida d'un estudi per JORDI RUBIÓ [Barcelona 1948]*).

La gran caplletra A és diferent del tot de les grans que foren usades al segle xv per Spindeler o Rosenbach, i per aquest de vegades encara al segle xvi. Només al *Directorium Inquisitorum* de Nicolau Eymerich (Barcelona, Luschner, 1503), al qual surten tres caplletres grans, totes de dibuix diferent, n'hi ha una, una F, al f. aⁱⁱⁱ, de mida semblant a la del privilegi, decorada com ella amb un raïm. No m'atreveria pas a dir que l'estil no sigui semblant: el que és segur és que no és de tan bona mà. La L de la primera ratlla és com la lletra gran de la portadella de la versió per l'Aretí de les *Ètiques* d'Aristòtil (Barcelona, 1502; també Luschner) i l'alçada dels tipus és també com la del *Directorium* i el Marquilles del mateix estampador. Les lletres de la tercera ratlla i de les fórmules d'absolució podrien ésser de Luschner, però decididament no és la F majúscula que li coneixem.

La lletra més petita (20 r. = 83 mm.) m'ha inquietat llarg temps. D'antuvi sembla el tipus corrent, compacte i distint, d'algunes edicions cinccentistes de Rosenbach i Amorós, però la del privilegi és més gran i les majúscules característiques (A, P, R) ben diferents. L'E té dues formes, una de gòtica i l'altra d'un traçat poc corrent. He examinat les impressions de Luschner, que és molt ben representat a la *Biblioteca de Catalunya* per al segle xvi. No hi he vist la M del cos del text del privilegi. Les que ell usà, al segle xvi com abans, són de dibuix semblant a la M³⁸ del *Typenrepertorium* o a la M¹⁶. També les usà Amorós. La lletra M que prenc com a característica d'aquest abecedari, no surt a les taules del *Typenrepertorium* dels incunables. Claudin, però, n'assenyala una d'igual dibuix, cinccentista, que només veu emprada en un taller anònim de Lyon, a començaments del segle ¹⁹. I fa observar que, en el seu alfabet, l'A també és buida, com una d'usada l'any 1492 per Jean Trechsel, de la mateixa ciutat. La h minúscula presenta el ganxet a la dreta, igual que la del privilegi. Aquell alfabet, però, és més petit que el nostre.

No he pogut fer la comparació de totes les lletreries dels llibres estampats als primers anys del segle xvi que es conserven a les nostres biblioteques, però ja he dit que no he trobat el tipus del privilegi a les edicions que he vist de Luschner. En canvi,

¹⁹ A. CLAUDIN, *Histoire de l'imprimerie en France au XVe et au XVIe siècle* (París 1900-1904), IV, 456.

l'he vist a la més antiga que és avui coneguda de Carles Amorós, el Vocabulari llatí de Nebrija, traduït per fra G. Busa i estampat a Barcelona l'any 1507²⁰. És la lletra de la dedicatòria de l'autor a don Juan Estúñiga. La M, a la qual abans he fet referència; l'A, sense travessar; la P, també buida; la R, que se separa de la forma gòtica corrent, són d'igual configuració.

Aquella lletra, però, no puc pas dir que fos d'ús corrent a les caixes de Carles Amorós. Al contrari. Després del Nebrija català del 1507, no conec cap altre llibre d'aquell taller fins a la *Doctrina compendiosa* d'Eiximenis (*De la temor de Déu, virtut de justícia*), imprès pel mateix Amorós a Barcelona l'any 1509. La M ja és com la M³⁸ i igual la trobem a l'*Atajo de amar a Dios*, esmentat al començament de l'article. Encara utilitzà tal alfabet en 1537 i 1542 als *Capítols de Corts*. Però per la mateixa època emprava també correntment un altre tipus de traça semblant a M⁹³: en 1512 al Verino, en 1513 a la *Pragmàtica* dels bandolers i en 1514 a les *Opera logicalia* de fra Àngel Estanyol²¹. Fins ara, fora del Nebrija, no conec cap altre llibre a Barcelona on aparegui la M bigeminada del privilegi, amb ganxet a l'esquerra de dalt.

Després d'aquest examen de les lletreries, em fixaré a les orles. Elles amplien la base de comparació, ja que no sols relacionen la seva estampació amb el taller de Carles Amorós, sinó amb el de Joan Luschner. Tenen també interès perquè manifesten un canvi de gust i d'influències en la decoració del llibre gòtic català.

El facsímil reproduït m'estalvia de descriure la composició d'aquestes orles. Algunes constitueixen llistons sencers; d'altres, fragmentaris, tallats a conveniència per tal d'enquadrar el text. Són elements aprofitats i dispars, però els més frapants per llur expressivitat grotesca en la caracterització dels animals, que en són el detall sobressortint, tenen aire francès. De primera impressió recorden l'estil de les que Martin Havard usà a *Les lunettes des princes* (Lyon, vers 1500)²². L'ocell damunt d'una branca que veiem a la part dreta inferior del privilegi, també s'assembla a

²⁰ L. M. PLAZA ESCUDERO, *Catálogo de la Exposición bibliográfica de Elio Antonio de Nebrija celebrada en conmemoración del V centenario de su nacimiento* (Barcelona, Biblioteca Central, 1950), n.º 53.

²¹ De tots aquests llibres n'hi ha exemplar a la *Biblioteca de Catalunya*.

²² BAUDRIER, *Bibliographie Lyonnaise* (Lyon-París 1895-1921), IV, 107-108.

una orla de les *Sylvae medicinales de simplicibus* (Lyon, Gueynard, 1507)²³.

Per tal de facilitar les referències assenyalaré amb una lletra cada element de l'orla. Quan no hi ha solució de continuïtat en el filet que limita el llistó pels costats, però els elements decoratius varien, els expresso amb una mateixa lletra, si bé marcant-la com prima, segona, etc., amb un accent. Així, i començant per dalt i seguint cap a la dreta, tindrem que l'orla superior horitzontal té quatre elements: *a*, *a'*, *a''*, *b*; la vertical dreta: *c*, *c'*, *d*; l'horitzontal inferior: *e*; la vertical esquerra: *f*, *f'*, *g*, *g'*.

Element *a*: un de no ben idèntic, però d'igual intenció, en fragment, apareix al Marquilles, *Super usaticis* (Luschner, 1505), foli a₁.

Elements *a'*, *b* i el seu parent *f'*: si bé més estrets, tal com correspon a la proporció gradualment disminuïda de l'enquadrament (no pretenc pas afirmar que els motllos fossin els mateixos materialment, sinó que són d'igual intenció i estil), els retrobem a la dreta del gravat del f. 4 v. preliminar de l'*Exercitatorium* de García de Cisneros, estampat per Luschner a Montserrat²⁴. El mateix fragment reapareix a la part superior, foli primer, del text del *Concordie apothecariorum Barchinone Liber* (Barcelona, Amorós, 1511)²⁵.

Elements *c*, *c'*: els trobem en igual disposició que al privilegi de la Mercè al Nebrija (Barcelona, Luschner, 24-VII-1505)²⁶. Hi ha, però, una diferència: en aquesta edició, si bé per dalt el llistó és trencat igual que al privilegi, per baix fou tallat per dessota de l'ocellot de *c'*. També el podem veure al Marquilles *Super usaticis* (Barcelona, Luschner, 1505). Amorós també emprà un fragment de *c* només, però amb la particularitat que per dalt el llistó és complet, cosa que ja he dit que no ocorre al privilegi, a la portada de l'Epitalami d'Ivarra al matrimoni del duc de l'Infan-

²³ BAUDRIER, XI, 208.

²⁴ Facsímil a HAEBLER, *Geschichte des spanischen Frühdruckes in Stammbäumen* (Leipzig 1923), 175. El creu imprès vers 1500. Albareda (*La imprenta*, 115) dóna la data de 1500 com segura.

²⁵ F. BALLESTER Y CASTELLÓ, *Concordie Apothecariorum Barchinone ... Liber. 1511. La primera farmacopea española* (Tarragona 1944).

²⁶ MIQUEL I PLANAS, *Bibliofilia*, II, 604 a; PLAZA, *Catálogo*, n.º 3; A. ODRIOZOLA, *La Caracola del Bibliófilo Nebricense* («Revista de Bibliografía nacional» 7 [Madrid 1946]), n.º 17.

tado amb la filla del duc de Segorbe (Barcelona, juny 1514)²⁷. L'element c' el trobem a l'esquerra del començament del text de l'esmentat *Concordie apothecariorum Liber* de 1511, també d'Amorós.

Element d: observem que el segon ocellot té el bec un poc més amunt de l'inici de les remeres de l'ala. El llistó el retrobem igual, però col·locat horitzontalment, a dalt de la portada de l'Epitalami d'Ivarra ja esmentat del 1514 i a l'esquerra vertical del *Flor dels Sants* (Amorós, 1524)²⁸. Amorós, però, també disposava d'una variant d'aquesta orla: l'ocell hi té el bec just damunt del començament de la ploma remera, la qual no fa angle amb l'ala. La veiem emprada, en posició vertical, a la mateixa portada de l'Epitalami, a diversos indrets, entre ells al colofó, del *Concordie Liber* i, abans d'aquests llibres, a la part esquerra de l'orla que emmarca la dedicatòria del vocabulari català de Nebrija.

Element e: és recurs tipogràfic freqüent amb diverses modificacions, sobretot no corrent la línia en ziga-zaga sinó en forma ondulada. Igual a la forma del privilegi, el retrobem al peu del colofó del Vocabulari de 1507 per Amorós i, en posició vertical, a l'esquerra de la portada de la *Scala Dei* d'Eiximenis (Barcelona, Ballestar i Giglo, 1523)²⁹.

Element g': figura a la *Doctrina compendiosa d'Eximenis* (Barcelona, Amorós, 1509) i a la dreta del gravat del f. a_{III} girat de *Verini De puerorum moribus* (Barcelona, Amorós, 1512)³⁰.

Aquests elements decoratius eren importats. A precés meus, la senyoreta Rosalia Guilleumas, que sempre m'ajuda volenterosa, ha cercat la confirmació a les planes de la gran obra de Claudin i l'ha trobada. Els elements a, a'' (que encara no he vist documentats més que al privilegi de la Mercè a la nostra bibliografia) i el g', surten complets a les orles dels llibres d'hores estampats a París per Philippe Pigouchet³¹. L'últim, però, ofereix la particularitat que el dibuix del llibre francès té la cabra de pèl ericàt mirant a la dreta i no a l'esquerra. Tant això podria ésser fill de que l'es-

²⁷ Exemplar a la Biblioteca Nacional de Madrid.

²⁸ Facsímil a *Bibliofília*, II, 572 a.

²⁹ Facsímil a *Bibliofília*, II, 510 e. Giglo, gravador i caixista, havia treballat en 1522 amb Amorós i amb Rosenbach (MADURELL-RUBIÓ, op. cit., docs. 362 y 366).

³⁰ Exemplar a la Biblioteca de Catalunya.

³¹ CLAUDIN, *Histoire de l'imprimerie*, II, 29, 26, 33, 35.

tampador de París disposés d'una variant, com de que a Barcelona el model hagués estat copiat i gravat de nou, resultant invertit al motllo. Allò que crida l'atenció és que l'estampador de la nostra ciutat on, per primera vegada, trobem utilitzats alguns d'aquests elements renovadors de l'aspecte dels nostres llibres, no fos un dels francesos que al segle XVI obriren taller a Barcelona, sinó Joan Luschner, alemany de Lichtenberg, com ell s'anomena en un colofó, tan estretament relacionat amb Rosenbach, el de Heidelberg.

Essent datada l'any 1505 la butlla de Juli II que dóna motiu al privilegi, no hem de pensar que hom diferís gaire la seva estampació. Podien fer-la Posa, Spindeler, Rosenbach i Luschner a la nostra ciutat. Posa, que morí l'any 1506, és descartat, ja que ni a les seves lletreries ni materials tipogràfics de decoració no trobo cap relació amb els del privilegi. De tota manera sabem que no era un desinteressat per a les butlles dels Mercedaris. A l'inventari dels seus béns, formulat després de la seva mort, fou consignat com existent a la gran cambra on tenia el taller «un plech de butlles de la Mercè son provincial del dit orde de la ciutat de València»³². A la frase hi ha errada, i caldria potser corregir-la, *són del...* És possible que es tractés de les de Juli II de 1503, que va obtenir fra Pere Lluís Sans, comanador de València³³.

Spindeler l'any 1505 estava enfeinat amb l'estampació del gruixut volum de fra Jaume Pérez, *In Psalmos*, acabat l'any 1506, no sense dificultats pel que sembla i amb retard³⁴. L'estampador, ja vell, morí vers el 25 d'abril de 1507³⁵. Tampoc cap relació tipogràfica he pogut descobrir entre ell i el privilegi.

Rosenbach ja és sabut que treballà en relacions tan estretes amb Luschner, que els seus tallers de vegades semblen ésser un de sol amb diferents regents. Al segle XVI, però, aquella íntima connexió va afluir-se i la impremta de Luschner treballà amb més independència³⁶ fins que l'estampador morí a Barcelona

³² MADURELL-RUBIÓ, *Documentos*, p. 430.

³³ G. VÁZQUEZ NÚÑEZ, *Manual de historia de la Orden de Nuestra Señora de la Merced* (Toledo 1931), 402.

³⁴ MADURELL-RUBIÓ, *Documentos*, n.º 226.

³⁵ *Ibid.*, p. 395.

³⁶ HAEBLER, *Geschichte*, p. 176.

l'any 1512³⁷. És tan copiosa la producció de Rosenbach que no gosaré a dir que no hi hagi semblances, al segle XVI, entre ella i la de Luschner, però fins ara no les hi he sabut trobar. De tota manera, Aguiló³⁸ facsimila una butlla d'indulgències del papa Juli II, que atribueix a Rosenbach. No puc ara entrar a estudiar-la i res té a veure amb la mercedària. Luschner diríem que resta senyor del camp de les nostres sospites, i ell és el primer estampador, que jo sàpiga, que el mateix any 1505 de la concessió de la butlla de les indulgències i, per tant i ben probablement, de la publicació del privilegi, usà a Barcelona algunes de les orles que el decoren. Això faria molt versemblant que hagués estat imprès al seu taller. Però la lletra no l'he sabuda trobar en cap dels llibres que d'ell he pogut examinar. En canvi, l'any 1507, dos més tard, surt, com he dit, en un d'Amorós.

No poden ésser tretes conseqüències absolutes a base del material bibliogràfic de què disposem avui. És ben poc en comparació amb allò que s'ha perdut, sobretot d'impressions d'utilització efímera com és ara el privilegi que comento. Si Luschner tenia en poder seu les orles, també podia tenir la lletra. Allò que sorprèn és que les unes i l'altra fossin també al taller d'Amorós quan encara podia subsistir el de Luschner. Com si hi hagués relació entre ells.

No és escaient la intenció del volum d'homenatge al qual tinc tant de goig a col·laborar, per a entrar a tractar a fons de les qüestions que planteja a la història de la nostra impremta l'aparició de Carles Amorós a Barcelona en el 1498³⁹, quasi deu anys abans del primer llibre que d'ell coneixem (el Nebrija de 1507). La documentació recentment exhumada renova radicalment tot allò que havíem imaginat partint només de les dades dels colofons.

Amorós, de Tarascó, després d'un aprenentatge d'impressor fet a França, qui sap si a Lyon, arribà a Barcelona, no sabem en quina data, però abans del febrer del 1498. Degué trobar feina al taller de Gumiel, de la muller del qual fou testimoni quan féu testament l'any 1498. Desaparegut aquell taller, entraria al de

³⁷ MADURELL-RUBIÓ, *Documentos*, doc. 291.

³⁸ AGUILÓ, *Catálogo*, n.º 275.

³⁹ MADURELL-RUBIÓ, *Documentos*, p. 339.

Luschner i potser va intervenir en la impressió de la gramàtica de Nebrija de 1505 ⁴⁰, on surten algunes de les orles, no usades abans a Barcelona, que veiem al privilegi. Pel novembre del 1505, Amorós va rebre, segons certs pactes, una veritable impremta de mans del llibreter, també francès, Carmini Ferrer. Hi havia tot de vinyetes i *històries*, així com lletreries ⁴¹. Ja amb anterioritat, però, al taller de Luschner existien els ornaments tipogràfics que surten al Nebrija i al Marquilles, alguns dels quals són també característics del privilegi dels confreres de la Mercè i que després trobem en poder d'Amorós, vivint encara l'alemany.

L'any 1506, ell contractà juntament amb Amorós l'estampació d'un missal per a la Mercè ⁴². Però Luschner ja era en decadència. No tindria diners i en cobrava a compte sense que l'obra avancés amb la deguda proporció. Probablement no arribà a veure la llum ⁴³. L'alemany morí el 1512 ⁴⁴, sense que coneguem cap llibre que porti el seu nom després de 1505, i quan ja la impremta d'Amorós era independent.

Tot això em fa creure que vers 1505 un grup de francesos impressors, Amorós el més important d'ells, entraren en alguna forma de companyia al taller de Luschner i en renovaren l'utillatge i el material amb elements també francesos. La lletra del privilegi, que també és la d'uns preliminars del vocabulari de Nebrija-Busa, ho seria també; potser lionesa.

Així aquest curiós cartell per als confreres de la Mercè cor-

⁴⁰ Fou acabada d'estampar el 24 de juliol (PLAZA, *Catálogo*, n.º 3). El doc. 231 de MADURELL-RUBIÓ, *Documentos*, és del 28 d'abril d'igual any; per tant durant la impressió del llibre. L'escriptura indica que Amorós treballava amb Luschner; per això aquest s'obliga a pagar cada mes a l'accedor la quantitat, que seria el sou o part d'ell que l'estampador guanyava. El seu treball responia del pagament. Al doc. 232 d'igual data Amorós diu clarament que treballava a un Nebrija. En comentar-lo (*Documentos*, p. 399) em demanava si es referia al Vocabulari. Fou la gramàtica. El llibre de *drst* que diu l'escriptura que també feien, seria el Marquilles, acabat pel setembre. Més aviat m'inclinaria a pensar que l'enigmàtic impressor francès Boxero fou com un regent o associat que treballava per a Luschner. Els dos llibres esmentats al doc. 232 són precisament els que acusen un canvi d'estil vers el gust francès, a les produccions de Luschner.

⁴¹ MADURELL-RUBIÓ, *Documentos*, doc. 234. Per la seva data ja havien acabat els set mesos durant els quals Amorós havia de romandre amb Luschner per a sortir lliure del deute que aquest aniria pagant a compte de la soldada que cobrava treballant amb ell.

⁴² *Ibid.*, doc. 240. La part que era inèdita d'aquesta escriptura és la que ens declara la participació de Carles Amorós al contracte.

⁴³ *Ibid.*, doc. 242.

⁴⁴ *Ibid.*, doc. 291.

respondria a un moment del 1505 que representa una conjugació del treball de Luschner i Amorós. Ell heretà el material del seu soci, potser abans que morís. I també la clientela, ja que fou també Amorós qui va imprimir, l'any 1522⁴⁵, les butlles catalanes a favor del monestir mercedari de Santa Eulàlia de Pamplona*.

JORDI RUBIÓ

TEXT DEL PRIVILEGI

Lahor e gloria del omni|pote(n)t deu / e de la sacratissima mare sua: sia ma|nifest a tots los fells christians p(er) la sanch de iesus re-muts e co(m)prats. Com | los reys de Arago de i(m)mortal memoria son stats fundadors de la sagrada | Religio de la v(er)ge Maria de la merçe a fi de rembre los pobres catius cri|stians qui stan presos en poder dels moros enemichs de nostra religio xpi|ana. A suplicacio dels quals los sants pares Apostolichs han atorgades | moltes e innume-rables gracies e indulgencies en la vida: y en lo article de | la mort a tots los benefactors d(e) dita religio per la santa redempcio dels ca-tius xprians. les quals volen | que duren perpetualment: entre los quals nostre sant pare papa Julio segon Primerame(n)t confirma | e de nou atorgua totes les gracies e indulgencies donades y atorguades per tots los altres papas p(re)|decessors seus a la dita religio de la merçe per la dita redempcio de catius. E per maior corroboracio no|uament dona hi atorgua a tots los fells christians qui volran esser confreres de la verge Maria de la | merçe de la redempcio dels catius christia(n)s: e per obs de la dita redempcio donaran als frares de la merçe .iij. sous e mig moneda iaque|sa o la iusta valor que son .iij. sous .x. diners moneda cathalana que pugan elegir confessor ydoneu capella o religiosos lo que mes voldra(n) | lo qual los pugua absolve e de fet absolgua de tota s(e)n(tenc)ia de exco(mun)icacio e de tots los seus peccats . crims . delictes hi excessos . ta(n) gra(n)s com | comesos los hauran en tot lo temps de la sua vida. E encara que sien los casos reseruats a la sancta seu apostolica una veguada en la vi|da. E de tots los altres casos que no son reseruats se pugan fer absolve cadany una veguada. E si son casats marit y muller / e los dos | com a confreres de la dita redempcio dels catius xprians. pagaran dita

⁴⁵ Ibid., doc. 368 bis.

* He d'agrair al P. Félix Ramajo O. D. M., la bondat amb què em facilità la consulta del *Bullarium* de l'Ordre, i al personal de la *Reserva* de la *Biblioteca de Catalunya* la gentilesa amb què em facilitaren les repetides consultes que he hagut de fer al Departament.

Labor e gloria del omni

poter deu e de la sacratissima mare sua: la ma
nifesta a tots los fells christians p la sancta de istas remore e cõpans. E on
lo rege de Arago de imortal memoria son fero fundador de la sagrada
Religio de bge Maria de la merce a fi de rembre los pobres catans cry
stians qui sian presos en poder dels malos enemigos de nostra religio
cristiana. El qual caso de qualos santos pares Nipholche han atorgades
moltes e innumerables gracias e indulgencias en la vida: en lo articulo
de la mort a tots los benefactores d dita religio per a tanta redempcio dels carnis xpianes los quals volen
que buren perpetuament entre los quals nostre sant pare papa Inio legon Dumeran et confirmo

e de nou atorga a tots les gracias e indulgencias bonades y atorgades per tots los altres papas p
cessiosos en la dita religio de la merce per la dita redempcio de carnis. E per inuoc conuocacio no
numrent bona la atorga a tots los fells christians qui volen esser confrades de verge Maria de
la merce de la redempcio dels carnis xpianes: e per obe de dita redempcio bonaran als freres dela verge. Si soue e inq moneda taone e
fo e la infra valor que san. in. fous. r. cinquena moneda catalana que pagan elegir confessor p ducen capella o religio lo que mes voldra
lo qual los pagua absolue de fet absoluca de tota snta de excoicacio e de tots los seus peccats. crims. delictes et excessos. Et an
comellos los hauran en tot lo temps dela sua vida. Encara que sian los casos referents ala sancta seu apostolica una vegada en la
vida. E de tots los altres casos que no sian referents se pagan ser absolue cada any una vegada. Et sion caset marit y mulier e los dos
com a confrades dela dita redempcio dels carnis xpianes pagaran dita quantitat una vegada lo que per los seus gossupsen la benedictio
gracia e indulgencia aprom h casto pagana dita quantitat.

¶ Dites atorga a tots los venidors confrades de confrades que entemps de entredit perq no sian excoicats ni hien bada oceho
del interdit paguen q missa e lo offic diurnal no obstant la confutacio dela pronouca de parago. Et
¶ Dites bona la atorga a tots aquells qui visitaran la iglesia del monestir dela dita religio dela merce. La festa dela martirat de
Dofana de Linqogofina e totes les festes de la dita verge Maria de tot lany e totes los diuenyos dela conuoca e bonaran algu
na almora per poca que sia granes p cada vegada. r. ana e ven comentes de plo dies penes e purgats.

¶ Item papa Sixto quart amant et atorga a tots los benedictos confrades que paguen elegir confessor religio de capella quito abo
soluga de tots los casos exceptats aquells que son referents ala sancta seu apostolica. Et en lo articulo de la mort planarment de tots los
peccats a pena de culpa.

¶ Item papa Gregori quart atorga a tots los venidors confrades e benefactores dela dita redempcio que paguen eleat confes
sor capella o religio qui ella volen casto absolue de tots los peccats que comellos beuran en tot lo temps dela sua vida tantos voltes
e quantes sera ne cessari fere dita almora de la q fou referent ala dita sancta seu apostolica. e si mora calo bit eaz pos la q confesat y pe
nedent vol lo sant pare que sia absol planarment a pena de culpa.

¶ E mes atorga a tots los sacerdots de eclesiasticos an religiosos com seculares los quals per boner excoicats e als altres bonaran el
moyna ala dita religio per la redempcio dela carnis xpianes lo p dora e remet tots los officios e honres no dices e totos los benefactores
e negligencies en qualquella manera fets o comesos en los diuenyos officios.

¶ E mes bona facultat nre sant pare ala fradre dela dita religio de la merce q pague comatar qualquella vot exceptat vot de religio
e de bterial e de castedat. e pagua colpor segon la qualitat del vot e possibulitat dela psona e rament plenament absolue pel bit vot.

¶ E mes per dona qualquella cosa missant ganpada per qualcos modo o manera bonat de dita dita sante redempcio no sian
equi la tal restitucio se hber de fer. E perque los in fets malos los tres dels sants diuenyos e fides en menysen by es visitari del
sant nom e passio de Nra dñs de nostra santa se catolica san treballar los carnis xpianes de efecual gracia p dora e remer totos
los fettes e diuulgos mal cotras e mal celebrades. Et mes los perdona tots los peccats fets e comesos en dita ven. Et totos los peccats
mortals e venis ala oblidate en la confessorio los detimus tencate manato p tanta mare iglesia penitencias no copides officios fettes
contra los pare e mare e qualquella sacrament fals sens bany del proime.

¶ E mes los fa participats p pualment en totos les indulgencias e remissions de peccats bonades y atorgades p los sants pres de Ro
ma en la dedicacio dela iglesia santa romana. E amparat en totes aquelles indulgencias e remissions de peccats indulgencias plena
res a pena e culpa bonades p los sants pares an p alla morte com per los vius en totes les festas de Roma.

¶ E mes los fa participats en la peregrinacio de la terra santa de bterial aleu fo es en totes los mortis by en totes les indulgencias ple
narias e remissions de peccats an per los vius com per los morts bonades y atorgades per molt papas

¶ Item papa Clement. vi. e Gregori. v. e Martin. v. e Eugen. iij. hy papa calix. iij. atorgan moltes gracias e indulgencias e perdo
nan la. vii. part de les penitencias imeritas.

¶ Et lo mestre general dela religio dela verge maria dels merce fa participats als freres by confrades dela dita religio e redempcio
de carnis qui la present pedran acie by a tots los defunts pare e mare marit o mulier o germanos en totos los sacrosantos missos officios
diurnals que san hoy celebrats en tot lo bit ord e en lo ment dels sant a redempcio dels carnis xpianes.

¶ Per quat vos com a confrare
bure paguada la sobredita quantitat de dita religio p la redempcio dels
carnis xpianes. vos alegran ens podeu alegrar en la vida y en lo articulo de la mort dels benedictos grates e indulgencias plenarias y ob
turo absolucio by remissio plenaria de vostres peccats En testimoni dela qual vos donam la present carta ablo senuat signat e dda.

¶ Forma dela absolucio dels confrades vna vegada cada any.

¶ Forma dela absolucio dels confrades vna vegada en la vida.

¶ Forma dela absolucio dels confrades en lo articulo de la mort.

¶ Item noster ihesu xpo per sua piissima misericordia te absoluat. et ego auctoritate ipsius et auctoritate apostolica in
hac parte maxima consulta tibi concessa te absoluo ab omnibus peccatis tuis corde continuo tunc confessis scilicet apostolice non referentibus et
etis de obitu In nomine pa-tre et fi-li et sp-i-s sancti Amen.

¶ Item noster ihesu xpo per sua piissima misericordia te absoluat. et ego auctoritate ipsius et auctoritate apostolica in
hac parte maxima consulta tibi concessa te absoluo ab omnibus peccatis tuis corde continuo tunc confessis scilicet apostolice non referentibus et
etis de obitu In nomine pa-tre et fi-li et sp-i-s sancti Amen.

¶ Item noster ihesu xpo per sua piissima misericordia te absoluat. et ego auctoritate ipsius et auctoritate apostolica in
hac parte maxima consulta tibi concessa te absoluo ab omnibus peccatis tuis corde continuo tunc confessis scilicet apostolice non referentibus et
etis de obitu In nomine pa-tre et fi-li et sp-i-s sancti Amen.

¶ Item noster ihesu xpo per sua piissima misericordia te absoluat. et ego auctoritate ipsius et auctoritate apostolica in
hac parte maxima consulta tibi concessa te absoluo ab omnibus peccatis tuis corde continuo tunc confessis scilicet apostolice non referentibus et
etis de obitu In nomine pa-tre et fi-li et sp-i-s sancti Amen.

qua(n)titat una veguada la hu per los dos guanyen la demu(n)t dita | gracia e indolge(n)cia axicom si cascu pagaua dita quantitat.

Mes atorgua a tots los demu(n)t dits confreres hi co(n)fraresses que en temps de entredit pusq(ue) no sien exco(mun)icats nj haian dada occasio | del interdit puguen oyr missa e lo offici diuinal no obstant la constitucio de la prouiuicia (sic) de terragona.

Mes dona hi atorgua a tots aquells qui visitaran la esglesia del monestir de la dita religio de la merçe / la festa de la natiuitat / hi de | Pascua / de Cincogesma / e totes les festiuitats de la verge Maria de tot l any / e tots los diumenges de la coresma / e donaran algu|na almoyna per poca que sia guanyen p(er) cada veguada .x. anys e deu corantenes de p(er)do de les penes de purgatori.

Item papa Sixto quart aximateix atorgua a tots los demu(nt) dits co(n)freres que puguan elegir confessor religios ho capella quilts ab|sol-gua de tots los casos exceptats aquells que son reseruats a la santa seu apostolica. E en lo article de la mort plenariame(n)t de tots sos peccats a pena hi a culpa.

Item papa Alexandre quart atorgua a tots los demu(n)t dits confreres e benefactors de la santa redempcio que puguan elegir confes|sor capella o religiosos qui ells volran quilts absoluta de tots los peccats que comesos hauran en tot lo temps de la sua vida tantes voltes | quantes sera necessari fent dita almoyna dels q(ue) son reseruats a la dita santa seu apostoljca. e si morra en lo dit any pus sia co(n)fes-sat y pe|nedent vol lo sant pare que sia absolt plenariament a pena hi a culpa.

E mes atorgua a tots los sacerdots hi ecclesiastichs axi religiosos com seculars los quals per donar exemple als altres donaran al|moyna a la dita religio per la redempcio dels catius xprians. los p(er) dona e remet tots los officis / e hores no dites / e tots los defallime(n)ts. | e negligencies en qualseuulla manera fets o comesos en los diuinals officis.

E mes dona facultat n(ost)re sant pare als freres de la dita religio de la merçe / q(ue) pugue(n) comutar qualseuulla vot exceptat vot de religio | e de hierusale(m) e de castedat . e pugua(n) co(m)posar sego(n)s / la qualitat del vot / e possibilitat d(e) la p(er)sona / e roma-ne(n) plename(n)t absolts del dit vot.

E mes perdona qualseuulla cosa iniustament guanyada per qual-seuol modo o manera dona(n)t ho a la dita santa redempcio no sabent | a qui la tal restitucio se haze de fer. E perque los infels moros los dies dels sants diumenges / e festes en menyspreu hi en vituperi del | sant nom e passio de Iesu christ e de nostra santa fe catholica fan treballar los catius christians de especial gracia p(er) dona e remet totes | les festes e diume(n)ges mal coltes / e mal celebrades. E mes los perdona tots los peccats fets e comesos en tals dies. E tots los pec-cats | mortals e venials oblidats en la confessio tots los dejunis tren-cats manats p(er) santa mare sglesia penite(n)cies no co(m)plides

offenses fetes | contra son pare e mare e qualseuulla sacrament fals sens dany del proisme.

E mes los fa participa(n)ts p(er)petualme(n)t en totes les indulge(n)cies / e remissions de peccats donades y atorgades p(er) los sants pares de ro|ma en la dedicacio de la sglesia santa romana. E aximateix en totes aquelles indulgencies . e remissions de peccats indulgencies plena|ries a pena e a culpa donades p(er) los sants pares axi p(er)alls morts com per los vius en totes les stacions de Roma.

E mes los fa participants en la peregrinacio de la terra santa de hierusalem so es en tots los merits hi en totes les indulgencies ple|naries / e remissions de peccats axi per los vius com per los morts / donades e atorgades per molts papas.

Item papa climent .vj. e Gregori .xj. e Marti .v. e Augeni .iiij. hi papa calist .iij. Atorgan moltes gracies / e indulgencies / e perdo|nan la .vij. part de les penitencies iniunctes.

Ite(m) lo mestre general de la religio de la verge maria de la merçe fa participa(n)ts als (con)freres hi confrasses de la dita religio e rede(m)pcio | de catius qui la present pe(n)dran a ells hi a tots los defunts pare e mare marit o muller / o germans / en tots los sacrificis misses officis | diuinals quis fan his celebraran en tot lo dit orde y en lo merit de la santa redempcio dels catius christians.

E per qua(n)t vos com a confrare D.ª *Johaneta Sardina* [escrit a mà] haueu paguada la sobredita qua(n)titat a la dita religio p(er) la redempcio dels | catius xpians. vos alegrau eus podeu alegrar en la vida y en lo article de la mort de les demu(n)t dites gracies e indulge(n)cies plenaries y ob|tenir absolucio hi remissio plenaria de vostres peccats En testimoni de la qual vos donam la present carta ab lo senyal del sagrat orde.

Forma de la absolucio dels confreres una vegada cada any

.....

Forma de la absolucio dels confreres una vegada en la vida

.....

Forma de la absolucio Dels co(n)freres en lo article de la mort

.....

(còpia de la Sta. Rosalia Guilleumas).

